

פרק ד'

יבוא המוצרים והשירותים

1. קווי ההתפתחות העיקריים

על היקף היבוא ב־1978 השפיעו שני גורמים, שפעלו בכיוונים מנוגדים: להרחבתו פעלה התערורות הביקושים המקומיים והיבוא הישיר והעקיף הנובע ממנה, ולצמצומו — התייקרות היחסית הרבה, בעקבות הפיחות הגדול, שליווה את הליברליזציה במדיניות שער החליפין באוקטובר 1977 והפיחותים במשך 1978. ההשפעה המרחיבה של הביקושים המקומיים היתה מכרעת; ואכן, בגידולו של היבוא האזרחי חלה החשה ניכרת: היקפו גדל בשיעור של כ־10 אחוזים, לאחר שבשנה הקודמת הוא גדל בכ־2 אחוזים¹. שיעור הגידול שחל ביבוא כפול מזה של סך השימושים הסופיים (5 אחוזים), בעוד שב־1977 גדל היבוא בשיעור נמוך במקצת מזה של השימושים הסופיים. שני גורמים עיקריים תרמו להאצה יחסית זו בגידולו של היבוא: חידוש המלאי² ועלייה במשקלו של היבוא הישיר הגורם הראשון האופייני לשלב ההתאוששות, שבו מצוי המשק, כשהתערורות הביקושים ב־1978, וציפיות להאצה נוספת בגידולם, פועלות לחידוש המלאי. הגורם השני, עליית רכיב היבוא הישיר בשימושים, קשור, כפי הנראה, גם הוא בהתאוששות המשק: במשק מתעורר, סביר הוא, שההאצה הראשונית בצמיחתו תנבע מגידול הרכיבים עתירי היבוא; במיוחד נכון הדבר לגבי ההשקעות — באלה עלו במהירות רכישות הציוד, הנובעות מהשקעות הרחבה, ואילו רכיב הבנייה, מטבעו, מתאושש לאט יותר. ככל הנראה, משקף הגידול ביבוא מכונות וציוד הזמנות מוגברות, שנעשו גם בשנה שעברה, כאשר סימני ההתאוששות הראשונים החלו להיראות. להתעוררות הצריכה הפרטית תרמה בעיקר רכישת מוצרים בני קיימא. רכישת מוגברת זו אופיינית לשלב התאמת הצריכה להתחדשות העלייה בהכנסה הפרטית. ברם, גידול יחסי ברמת החיסוי לייצור המקומי, שנבע מן הרפורמה בשער החליפין, גרם, כפי הנראה, להחלפת יבוא; ובסך הכול לא גדל רכיב היבוא הישיר בצריכה הפרטית.

נוסף על עליית משקל היבוא הישיר, אפשר לצפות, שבשלב התחדשות הצמיחה יעלה גם משקלו של היבוא העקיף, כתוצאה מביקוש מוגבר לתפוקת ענפים המייצרים מכונות, ציוד ומוצרים בני־קיימא, שהיבוא הנובע מהם גבוה יחסית לענפים אחרים. תופעה כזו, אילו התרחשה, עשויה היתה לתרום להסבר ההחשה היחסית ביבוא התשומות. ברם, הגידול ביבוא התשומות הנובע ב־1978, בהשוואה ל־1977, הינו נמוך מהמתחייב מגידול השימושים מהתפוקה המקומית;

¹ למעט יהלומים; התנודות החריפות ביבוא זה בשנתיים האחרונות, שמניעיהן ספקולטיביים בעיקרם, מעוותות את התמונה. כאשר כוללים את יבוא היהלומים מתקבל גידול בשיעור של 6 אחוזים בדומה לשיעור הגידול ב־1977. יבוא היהלומים יידון בנפרד להלן.

² כאנדיקציה להיקף השינוי משמש ההפרש, שבין יבוא התשומות בפועל לבין היבוא הנובע מן השימושים הסופיים. הפרש זה, שגדל השנה באופן ניכר בהשוואה לשנתיים הקודמות, שבהן היה יציב, מעיד על צבירה מחודשת של מלאי חומרי גלם.

יבוא המוצרים והשירותים לפי חשבונות סחר החוץ,
מאזן התשלומים והחשבונות הלאומיים, עד 1975

1978	1977	1976	1975	
				יבוא המוצרים (מיליוני דולרים)
5,658.2	4,760.7	4,076.6	4,108.7	יבוא לפי סחר חוץ (נטו)
165.2	154.3	143.3	123.1	יבוא מהשטחים
1,623.5	1,099.0	1,560.5	1,846.3	יבוא ביטחוני (סי"פ)
-116.8	-107.0	-95.6	-102.9	התאמות מאזן התשלומים
7,330.1	5,907.0	5,684.3	5,975.2	סך הכול לפי מאזן התשלומים ¹ (סי"פ)
-422.5	-348.5	-303.7	-323.5	התאמת היבוא מסי"פ לפו"ב
(-411.1)	(-333.2)	(-298.7)	(-323.5)	מזה: יבוא אזרחי
(-11.4)	(-15.3)	(-5.0)	(-)	יבוא ביטחוני
6,907.6	5,558.5	5,381.1	5,651.7	סך הכול לפי מאזן התשלומים (פו"ב)
				יבוא השירותים (מיליוני דולרים)
2,764.0	2,331.6	2,065.9	1,852.6	יבוא השירותים (סי"פ)
188.3	192.8	192.1	209.7	יבוא מהשטחים
178.8	141.5	125.5	127.9	התאמת היבוא מסי"פ לפו"ב
(167.4)	(126.2)	(120.5)	(127.9)	מזה: יבוא אזרחי
(11.4)	(15.3)	(5.0)	(-)	יבוא ביטחוני
3,131.1	2,665.9	2,383.5	2,190.2	סך הכול לפי מאזן התשלומים (פו"ב)
396.8	332.6	275.0	267.2	תשלומי רכיבית, סקטור ציבורי
				סך כל יבוא השירותים,
2,555.5	2,191.8	1,983.0	1,795.1	מותאם לחשבונות הלאומיים
				היבוא לפי החשבונות הלאומיים ² (מיליוני ל"י)
194,438	101,513	73,597	56,876	יבוא סחורות ושירותים, במחירים שוטפים
59,529	54,076	55,383	56,876	יבוא סחורות ושירותים, במחירי 1975

(1) מותאם לחשבונות הלאומיים.

(2) היבוא בשער החליפין הרשמי, בתוספת מסים נטו על היבוא.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לשון אחר, חלה ירידה במשקלו של היבוא העקיף. משקלו של היבוא העקיף עלה רק בהשקעות, ואילו בצריכה הפרטית הוא ירד, בשל השינוי בהרכב הענפי של הצריכה מייצור מקומי. בולט במיוחד היה השינוי האטי ביבוא הנובע מיצוא בהשוואה למתחייב מגידול היצוא, ופירושו של דבר שמשקל היבוא העקיף ביצוא ירד ב-6 אחוזים.

לעומת גורמי ההחשה בגידול היבוא (הגידול המואץ במלאי והעלייה במשקל היבוא הישיר), הקשורים בהתחדשות הצמיחה במשק — אמורה היתה ההתייקרות היחסית הרבה לרסנו. באוק-טובר 1977, במסגרת הרפורמה במדיניות שער החליפין, עלה השער ל-15.30 ל"י לדולר, כלומר נעשה פחות של כ-29 אחוזים לעומת השער הקודם שהיה 11.90 ל"י לדולר (כולל היטל הביטחון). מאז, כתוצאה מניוד הל"י, נמשך הפיחות, ושער החליפין בסוף 1978 הגיע ל-19 ל"י לדולר. התוצאה היתה, שב-1978 התייקר היבוא, בממוצע, יחסית לתוצר הלאומי, בשיעור של כ-10 אחוזים³. בשנתיים הקודמות, לעומת זאת, התייקר היבוא יחסית לתוצר בפחות מ-2

³ א. זהו שיעור ההתייקרות היחסית של היבוא ללא יהלומים. בגלל העלייה החדה במחירי היבוא של יהלומים, היתה ההתייקרות של סך הכול, יחסית לתוצר, גבוהה עוד יותר, כ-15 אחוזים.

ב. יש לציין, שבמשך 1978 היתה התפתחות המחירים היחסית הפוכה, מחירי היבוא עלו בקצב אטי יותר בהשוואה למחירי התוצר.

התפתחות מחירי היבוא, התוצר והשימושים¹, והיקף היבוא ביחס לתוצר ולשימושים, 1973 עד 1978

יחס היבוא		השינוי במחירי היבוא ביחס לשינוי במחיר		העלייה או הירידה (—) במחיר			
לשימושים	לתוצר	סך כל השימושים	התוצר	סך כל היבוא	סך כל השימושים	התוצר הלאומי הגולמי	
(אחוזים, במחירי 1975)		(אחוזים)		(אחוזים)			
36.4	56.9	—0.1	0.3	21.4	21.5	21.0	1973
37.8	60.5	3.7	5.7	42.6	37.5	34.9	1974
36.7	57.9	2.7	3.8	42.6	38.9	37.4	1975
36.9	58.4	2.6	4.0	32.1	28.8	27.0	1976
37.9	60.9	—1.0	—1.5	40.8	42.2	43.0	1977
38.3	61.8	8.5	14.7	75.4	61.7	52.9	1978
ל מ ע ט י ה ל ו מ י ם ²							
34.9	53.3	3.1	4.3	32.5	28.5		1976
35.0	54.3	—0.9	—2.5	39.4	40.7		1977
36.6	57.5	6.4	10.3	68.7	58.6		1978

(1) היבוא והשימושים למעט יבוא ביטחוני ישיר ואניות ומטוסים.

(2) היבוא והשימושים בהגדרה הקודמת, ולמעט יבוא ויצוא יהלומים, בהתאמה.
הסכום: התשכונות הלאומיים.

אחוזים. בסך הכול לא הביאה התייקרותו היחסית של היבוא להקטנת היחס בין היבוא לתוצר (במחירים קבועים), אלא להיפך, וכפי שכבר ראינו, גם משקלו בשימושים עלה. עם זאת, ייתכן שהשינוי בהרכב הענפי של הביקושים לתפוקה המקומית שהביא, כפי שהוסבר לעיל, לירידה ברכיב היבוא העקיף בשימושים, הושפע במדת מה, מן ההתייקרות היחסית הרבה ביבוא התאוששות הביקוש המצרפי, ובעיקר התאוששותם של הביקושים המקומיים, היתה איפוא הגורם הדומיננטי בהתפתחות היבוא. עליית משקלו של היבוא בתוצר ובביקושים המקומיים, חרף התייקרותו היחסית, אופיינית, כנראה, להתנהגותו המחזורית של המשק ומשקפת את שלב היציאה מן המיתון.

2. התפתחות יבוא המוצרים

א. יבוא התשומות⁴

ביבוא התשומות לייצור חלה האצה: היקפו גדל בשיעור של כ-11 אחוזים לאחר גידול של כ-6 אחוזים ב-1977. וירידות ריאליות בשנים 1975 ו-1976. יבוא התשומות, הנובע מן השימושים

⁴ התשומות לייצור, למעט יהלומים. כאשר מוסיפים ליבוא התשומות בפועל את יבוא חומרי הגלם בידי מערכת הביטחון וצריכת הדלק של אניות ומטוסים ישראלים, על מנת להתאימו להגדרת היבוא הנגזר בעזרת מערכת תשומות-תפוקה, מתקבל שיעור גידול נמוך במעט מן המובא בלוח ד' 4.

לוח ד' - 3
מקורות הגידול של יבוא המוצרים, 1978

התרומה להסבר השינוי	סך כל השימושים	מלאי	יצוא (למעט יהלומים)	צריכה ציבורית	השקעות (למעט אניות ומטוסים)	צריכה פרטית	
(אחוזים)							(מיליוני דולר, במחירי 1974)
	2,922	147	1,297	307	319	852	היבוא בפועל של תשומות ב-1977
							השינוי ביבוא התשומות המתחייב מסך הביקוש לתפוקה המקומית
4.2	155	8	69	16	17	45	השינוי ביבוא התשומות המתחייב משינוי הרכב השימושים בביקוש לתפוקה המקומית
—	2		13	—19	—8	16	השינוי ביבוא התשומות הנובע משינוי הרכב הענפי בביקוש לתפוקה המקומית בתוך כל אחד מהשימושים
—2.0	—75		—77	—2	9	—5	סך כל יבוא התשומות הנובע ב-1978
	3,004	155	1,302	302	337	908	שינוי היבוא המוסבר בשינוי המלאי ¹
4.6	170	170					היבוא הישיר ב-1977
	766				430	336	השינוי ביבוא הישיר המתחייב מן השינוי בביקושים
1.3	49				22	27	השינוי הנובע משינוי משקל היבוא הישיר בכל ביקוש
1.4	51				51	0	השינוי ביבוא מ-1977 ל-1978
9.5	352	178	5	5	91	82	סך היבוא בפועל ב-1978 ²
	4,040	328	1,302	312	410	1,271	

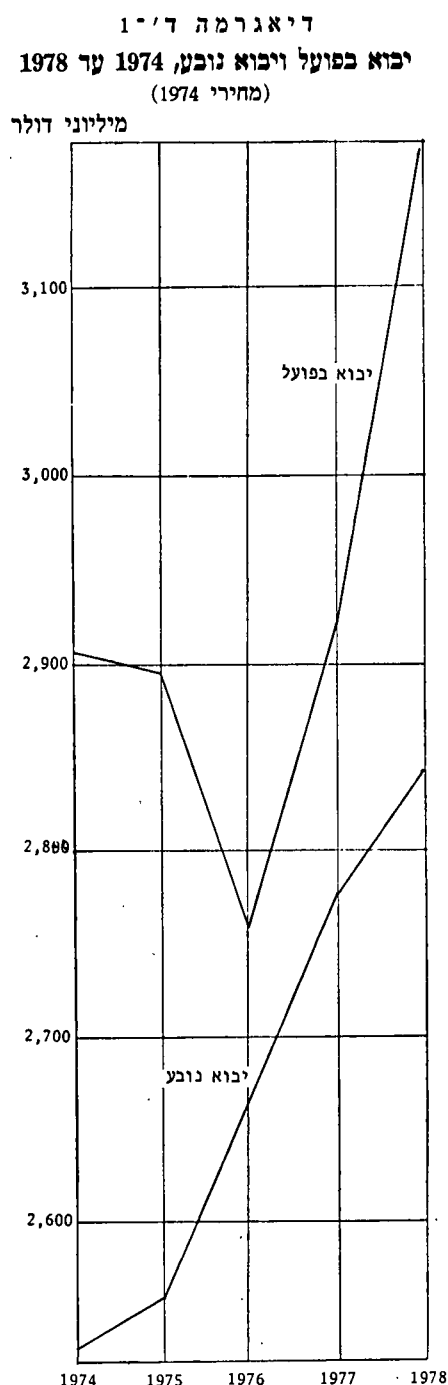
(1) השינוי במלאי מתקבל כן ההפרש שבין יבוא התשומות בפועל (3,174 מיליון דולר) לבין יבוא התשומות הנובע.
(2) היבוא בפועל כולל את תשומות מערכת הביטחון הנכללות ביבוא הביטחוני הישיר ואת צריכת הדלק של אוניות ומטוסים ישראלים הכלולה ביבוא השירותים.

בתפוקה המקומית (דהיינו היבוא המתחייב מגידול התפוקה והשינויים בהרכב הענפי) עלה ב־3 אחוזים. גידול זה נמוך מהגידול בסך הביקוש לתפוקה המקומית, והדבר מוסבר בשינוי ההרכב הענפי של הביקושים, ובעיקר ביקוש היצוא, לתפוקה המקומית (לוח ד'־3).

ההפרש, שבין יבוא התשואות בפועל לבין היבוא הנובע, מהווה אינדיקציה להתפתחות המלאי במשק. גודלו של הפרש זה הוכפל, במזנחים ריאליים, בהשוואה ל־1977.

תנודות במלאי מושפעות מתהליכי התאמה ומשיקולים ספקולטיביים; ונראה, ששני אלה פעלו באותו כיוון ב־1978. הגידול בתפוקה, שג־בע מהתעוררות הביקושים המקומיים וציפיות לה־אצה בגידול התפוקה הניעו את היצרנים לחדש את מלאי התשומות. אם אמנם חלה ירידה בריבית הריאלית ב־1978⁵, הרי שירידה זו, גם הקטינה את עלות המימון של המלאי; כלומר היא הגדילה את כדאיות החזקתו. נוסף על כך, ייתכן, שהמלאי גדל כתוצאה מציפיות לעליות במחירים העולמיים של חומרי גלם; ואמנם מסוף 1976 מתחדשת עליית מחירי התשומות המיובאות לייצור. הת־ייקרות זו היא כמעט רצופה, והיא התעצמה בר־ביע הראשון והשלישי של 1978. יש לציין, שכ־תוצאה מהרפורמה בשער החליפין חדלו הציפיות לפיחותים להיות גורם ספקולטיבי להחזקת מלאי, אם כי גם הנהגת "הפיחות הוחל" ב־1976 כבר החלישה את השפעתו של גורם זה. במגמת הת־פתחות המלאי בשנים האחרונות היתה שנת 1976 שנת השפל. ואמנם, בשנה זו פעלו כל הגורמים להקטנתו: ירדו מחירי היבוא המבוטאים בדול־רים, נעלמו הציפיות לשינוי דרסטי בשער הח־ליפין לאחר שהונהג "הפיחות הוחל" וחלה עלייה ניכרת במחיר האשראי החופשי. על גור־מים אלה נוספה אז ההאטה הרבה בגידול מהת־פוקה, שהרי פעילות אטית מצריכה אחזקת מלאי ברמה נמוכה יותר.

בהפרש שבין היבוא בפועל ליבוא הנובע היו הבדלים בין הענפים: הפרש זה עלה בקבוצת ענ־פי הטקסטיל, בנייר, דפוס והוצאה לאור, במוצרי פלסטיק וכן בקבוצת הענפים, המייצרים תשומות לבנייה. ראויה לציון העובדה, שיבוא המלט, אשר ירד בהתמדה מאז 1975, החל שוב לעלות (כמו־חית, כמעט הוכפל), ושההפרש השלילי שבין היבוא בפועל ליבוא הנובע הצטמצם.

⁵ ראה דיון בסוגיה זו בפרק י"ז — אמצעי התשלום, האשראי והמוסדות הבנקאיים.

לוח

היבוא¹ לפי ייעודים,

1978	1977	1976	1975	1974	
(מיליוני דולרים)					
					מוצרים לצריכה
167.5	158.3	142.8	159.8	144.8	מזון
93.7	72.0	61.4	57.1	64.5	צריכה שוטפת אחרת
158.9	111.3	115.1	106.4	149.1	מוצרים בני קיימא
85.8	54.3	47.0	37.1	60.6	מזה: כלי תחבורה
420.1	341.6	319.3	323.3	358.4	סך כל המוצרים לצריכה
					תשומות לייצור
2,132.4	1,734.6	1,558.2	1,740.0	1,808.4	תשומות שוטפות לייצור
460.7	369.9	276.2	341.8	299.9	חלקי חילוף
2,593.1	2,104.5	1,834.4	2,081.8	2,108.3	סך הכול (ללא דלק ויהלומים)
774.9	737.7	684.8	637.9	596.4	דלק
3,368.0	2,842.2	2,519.2	2,719.7	2,704.7	סך הכול, כולל דלק
1,052.9	937.3	616.0	411.8	407.0	יהלומים גולמיים נטו
4,420.9	3,779.5	3,135.2	3,131.5	3,111.7	סך כל התשומות השוטפות
					נכסי השקעה
633.8	466.4	493.3	543.0	426.9	מכונות וציוד
110.6	71.8	73.1	66.9	126.8	כלי תחבורה יבשתיים
744.4	538.2	566.4	609.9	553.7	סך כל נכסי השקעה (ללא אניות ומטוסים)
74.5	94.7	53.3	42.7	150.5	אניות ומטוסים
818.9	632.9	619.7	652.6	704.2	סך כל נכסי השקעה
17.4	16.8	11.9	7.8	5.0	סחורות שלא פורטו
5,677.3	4,770.8	4,086.1	4,115.2	4,179.3	סך כל היבוא
4,549.9	3,738.8	3,416.8	3,660.7	3,621.8	סך כל היבוא, ללא אניות ומטוסים ויהלומים
19.1	10.1	9.5	6.5	2.8	יבוא מוחזר פרט ליהלומים
5,658.2	4,760.7	4,076.6	4,108.7	4,176.5	סך כל היבוא נטו

(1) על בסיס רישום היבוא סי"ט.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת									
בכמות					במחיר				
1978	1977	1976	1975	1974	1978	1977	1976	1975	1974
(אחוזים)									
-1.5	8.4	27.8	-1.6	-13.6	7.4	2.3	-30.1	12.2	41.3
11.6	7.7	6.0	-18.6	-1.2	16.6	8.9	1.4	8.8	13.9
19.3	-11.8	6.1	-37.4	24.2	19.7	9.6	2.0	14.0	8.6
(32.0)	(5.4)	(24.2)	(-46.3)	(39.5)	(19.7)	(9.6)	(2.0)	(14.0)	(8.6)
8.2	1.1	15.6	-19.5	3.6	13.7	5.8	-14.6	12.1	02.8
13.7	9.0	-6.4	-8.0	24.0	8.13	5.9	-4.3	4.5	30.3
15.2	4.3	-15.6	9.1	2.2	8.13	5.9	-4.3	4.5	30.3
14.0	8.3	-7.9	-5.5	20.3	8.13	5.9	-4.3	4.5	30.3
5.6	-0.3	3.5	11.5	-25.3	-0.5	8.1	3.7	-4.1	278.6
11.9	5.9	-5.3	-1.7	14.2	5.9	6.5	-2.2	2.3	52.3
-31.2	31.5	48.0	-1.5	-22.5	63.3	15.7	1.1	2.7	15.6
-0.4	10.8	1.6	-1.6	4.8	17.4	8.8	-1.5	2.3	47.8
14.9	-14.9	-8.9	13.9	11.6	18.3	11.1	-0.3	11.7	9.2
27.7	-11.5	4.8	-55.6	13.0	20.6	11.0	4.3	18.8	4.9
16.5	-14.5	-7.2	-1.9	11.8	18.7	11.0	0.1	12.3	8.3
9.0	-8.1	-5.1	-17.5	-1.7	18.7	11.1	0.1	12.3	8.3
1.5	7.3	1.7	-5.8	2.4	17.3	8.8	-2.4	4.5	37.0
12.1	2.2	-3.8	-3.5	12.2	8.6	7.1	-3.0	4.7	40.4

ההתפתחות הרבעונית של יבוא המוצרים, 1974 עד 1978
מדדי כמות¹ (1974 = 100)

יבוא נכסי השקעה ללא אגיות ומטוסים	יבוא תשומות, פרט ליהלומים ולדלק	יבוא מוצרי צריכה בני-קיימא	יבוא נטו, ללא אגיות, מטוסים ויהלומים	נתונים שנתיים
100.0	100.0	100.0	100.0	1974
97.9	94.3	62.2	96.8	1975
90.7	86.9	66.1	93.3	1976
77.4	94.2	58.8	95.2	1977
90.7	106.3	69.9	106.6	1978
נתונים רבעוניים				
105.8	87.4	101.7	95.7	1974 — רביע I
101.7	98.7	111.6	99.7	רביע II
96.9	105.8	103.3	101.0	רביע III
95.6	108.1	83.3	103.5	רביע IV
92.6	96.2	49.8	97.3	1975 — רביע I
96.0	93.5	48.5	94.9	רביע II
99.0	92.5	66.9	96.6	רביע III
104.0	95.2	83.3	98.5	רביע IV
101.8	89.1	83.3	96.3	1976 — רביע I
106.2	90.0	78.7	98.6	רביע II
78.8	82.2	51.4	85.8	רביע III
75.9	86.2	51.1	92.2	רביע IV
71.6	90.6	53.5	91.3	1977 — רביע I
79.0	88.5	62.1	92.9	רביע II
82.8	100.4	61.8	100.8	רביע III
76.5	97.4	57.6	95.7	רביע IV
82.7	100.7	61.3	102.2	1978 — רביע I
82.9	105.8	61.6	104.4	רביע II
98.2	113.8	77.1	112.5	רביע III
99.2	104.8	79.8	107.3	רביע IV

(1) מדד הכמות על סמך נתונים ממוזג עונתיים. ניקוי העונתיים נעשה ביחס לסידרה המקורית במחירים קבועים.
ה מק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

ב. יבוא נכסי השקעה

לאחר ירידות ריאליות בשתי השנים הקודמות, גדל היבוא של מכונות וציוד בכ-15 אחוזים. עלייה חדה זו משקפת את המפנה, שחל בהשקעות בענפי המשק. הגידול הרב ביבוא נכסי השקעה לווה בעליית מחירים (בשוק המקומי) חסרת תקדים, כ-80 אחוזים. האמרת מחירים זו נובעת מכך, שנוסף על התייקרות היבוא כתוצאה מן הרפורמה בשער-החליפין, חלה גם התייקרות ניכרת (כ-18 אחוזים) במחירים העולמיים של נכסי-השקעה. לעומת הייקור הרב במכונות וציוד מיובאים עלו מחירי הייצור המקומי "רק" בכ-60 אחוזים. ייתכן, שהדבר עודד ביקוש למכונות וציוד מייצור מקומי (ואמנם רכישתם עלתה בשיעור גבוה משיעור הגידול של מכונות וציוד מיובאים). ברם, אפשרויות החלפת היבוא בתחום זה הן מוגבלות משום היקפו המצומצם של הייצור המקומי של מכונות וציוד. יוצא מכלל זה הוא ציוד אלקטרוני; כאן הייצור המקומי הוא מפותח, אולם דווקא ההשקעות בענף התקשורת, שלהן בעיקר הוא נועד, המשיכו לרדת גם ב-1978.

ג. יבוא נכסי צריכה

בסך הכול גדל היבוא הישיר של מוצרים לצריכה פרטית באותו שיעור כגידול הצריכה. אולם ברכיבי יבוא זה היו שינויים לעומת רכיבי הצריכה. ביבוא מוצרי מזון חלה ירידה מוחלטת (של כ-2 אחוזים) לעומת עלייה של כ-5 אחוזים בצריכתם. כמו כן עלתה רכישת מוצרים בני-קיימא בשיעור גבוה במקצת מיבואם של מוצרים אלה; ובפרט, היה גידול ברכישת ציוד למשק בית בשיעור, שהינו גבוה בהרבה מן היבוא, שנרשם בסעיף זה. מצד ההיצע מוסבר הדבר בעלייה יחסית ברמת החיסי לתחליפי יבוא בעקבות הרפורמה בשיטת שער החליפין.⁶

ד. יבוא היהלומים

חרף הירידה הריאלית, שחלה השנה ביבוא יהלומי הגלם (בשיעור של כ-35 אחוזים), עדיין היה היקפו של יבוא זה גבוה ביחס להיקף היצוא. בכך נמשכה המגמה, המסתמנת מאז 1976, של עליית היחס בין היבוא ליצוא בקרטים⁷, שפירושה, כי היבוא בשנים אלה היה גבוה מהמתחייב מהיקף היצוא, דהיינו התרחשה בתקופה זו צבירת מלאי.

ההתפתחות הרבעונית ב-1978 מראה על צבירת המלאי ברביע הראשון של השנה (יחס של 3.5 בין היבוא ליצוא בקרטים) למרות עליית המחירים של יהלומי הגלם שאירעה ברביע זה. ואמנם, בשני הרביעים הבאים ירדה רמת היבוא ביחס ליצוא, וברביע האחרון, אולי מתוך ציפיות מוגזמות להזמנות לקראת חג-המולד, עלה שוב יחס היבוא ליצוא בקרטים. ייתכן אפוא, שהמשך צבירת המלאי ב-1978 נבע בחלקו מכך שהיצוא בפועל היה נמוך מההיקף הצפוי בניגוד למגמה הברורה של צבירת מלאי רצונית בשתי השנים הקודמות. יש לזכור, שמחירי יהלומים מלוטשים עלו בשיעור ניכר בעיקר ב-1977, כשמחירי יהלומי הגלם פיגרו אחריהם, והחלו לעלות רק בסוף 1977. הציפיות לעליית מחירי הגלם היו אחת הסיבות העיקריות, שהניעו את היהלומנים לצבור מלאי בהיקף כה

⁶ ראה מאמרו של י' ברוך: "השינויים ברמות החיסי לתחליפי יבוא ולמוצרי ייצוא עקב המדיניות הכלכלית החדשה" סקר בנק ישראל 48-49, ירושלים, 1979.

⁷ היחס המקובל בין התשומה הגולמית לבין התפוקה המלוטשת הוא 2.3-2.4; ב-1976 עלה שיעור זה ל-2.6, ב-1977 ל-3.3 וב-1978 היה 2.7. יחס היבוא ליצוא בקרטים עשוי להשתנות גם כתוצאה משינויים בהרכב היהלומים המעובדים. בשנים האחרונות חל אמנם שינוי מעין זה: עלה חלקם של יהלומים "בינוניים", שבעיבודם קטן יותר היחס בין הקרטים הגולמיים לבין הקרטים המלוטשים, דבר המדגיש יותר את ההתפתחות התריגה בענף.

לוח ד' - 6

יבוא התשומות בפועל והיבוא הנוכע מהשימושים¹ בתפוקה המקומית, 1974 עד 1978

יבוא פועל פחות יבוא נובע (למעט יהלומים)	יבוא בפועל ² למעט יהלומים	סך השימושים למעט יהלומים	סך השימושים	השימושים המקומיים			סך הכול	יצוא לשטחים	יצוא למעט יהלומים	יצוא	
				השקעות	צריכה ציבורית	צריכה פרטית					
(מיליוני דולר, מחירים שוטפים)											
373	2,906	2,533	3,028	415	368	781	1,564	86	883	1,378	1974
333	2,969	2,636	3,137	429	352	874	1,655	103	878	1,379	1975
78	2,755	2,677	3,290	363	321	849	1,533	103	1,041	1,654	1976
102	3,092	2,990	3,727	346	334	933	1,613	125	1,252	1,989	1977
392	3,590	3,198	4,251	410	381	1,069	1,860	135	1,203	2,256	1978
העלייה או הירידה (—) (מחירי 1974, אחוזים)											
	—2.4	1.1	0.6	2.0	—4.9	2.1	0.4	12.4	1.0	0.2	1975
	—3.5	4.3	7.0	—13.7	—8.3	3.9	—3.6	5.9	18.1	19.1	1976
	2.6	3.9	3.9	—12.6	—4.4	2.9	—2.4	13.1	12.2	9.6	1977
	9.5	2.7	—0.8	5.6	—1.6	6.6	4.8	—1.4	0.6	—5.2	1978

(1) יבוא התשומות הנובע בעזרת לוחות תשומה-תפוקה לשנת 1972/73. בדוחות קודמים חושב יבוא זה על בסיס לוחות תשומה-תפוקה לשנת 1968/69, ומכאן השוני בתוצאות המובאות כאן.
(2) כולל יבוא תשומות מערכת הבטחון וצריכת דלק של אניות ומטוסים ישראליים, ומכאן ההבדל בין ערכים אלה לערכים המובאים בלוח ד"4.

גדול ב-1977⁸. משעלו מחירי יהלומי הגלם, בסוף 1977, נחלש המניע הספקולטיבי לצבירת מלאי. תמונה דומה מתקבלת גם מבחינת היבוא והיצוא נטו של יהלומים, במחירים קבועים⁹. כדאי לציין, שצבירת מלאי היהלומים בשנתיים האחרונות, שהיתה בעיקרה של יהלומים גולמיים, התאפשרה הודות לזמינות המימון המוכוון מקרן היהלומים. הריבית על האשראי מקרן זאת (6 אחוזים) היתה נמוכה מהריבית הבין-בנקאית של הירודולר (הן לשלושה והן לששה חודשים). בתחילת נובמבר הועלתה הריבית של קרן היהלומים ל-7 אחוזים ובתחילת דצמבר ל-8 אחוזים, אך שיעור זה היה עדיין נמוך מן הריבית הבין-בנקאית של הירודולר. תופעה נוספת, שהתרחשה ב-1978, היא עליית שיעור ההחזרות מתוך היבוא ברוטו של יהלומי גלם. בשנים קודמות היה שיעור ההחזרות 7-8 אחוזים בדולרים, וכ-9 אחוזים במונחי קרטים. ב-1978 עלה שיעור זה לכ-16 אחוזים בדולרים, וכ-18 אחוזים בקרטים. אין זה מן הנמנע, שיבוא מוחזר בהיקף כה גדול, 193 מיליון דולר לעומת 74 מיליון ב-1977, אינו אלא "יצוא" של מלאי גולמי. האשראי לרכישת המלאי נשא, כאמור, סיבסוד ניכר, ולפיכך היה מניע לנצל אשראי זה לרכישות מלאי מעבר לנדרש, וייתכן כי היהלומנים בארץ החזיקו מלאי למען יהלומנים בחוץ לארץ, שעמם הם קשורים.

לוח ד' - 7

התפתחות היבוא והיצוא של יהלומים, 1974 עד 1978

יבוא (גולמי)	יצוא (מלוטש)	יחס היבוא ליצוא	יבוא נטו	יצוא נטו	יחס ערך היבוא לערך היצוא
(אלפי קרטים)			(אלפי דולרים, במחירי 1972)		
5,568	2,467	2.26	273.8	413.4	67.4
5,879	2,701	2.18	274.5	407.6	67.3
8,624	3,304	2.61	406.1	493.1	82.4
11,213	3,357	3.34	534.1	512.1	104.3
6,993	2,570	2.72	366.4	427.2	85.8
2,663	754	3.53	128.2	121.3	105.7
1,566	614	2.55	85.5	99.9	85.6
1,340	627	2.14	70.1	107.6	65.2
1,424	575	2.48	82.6	98.4	83.9

⁸ זאת אירע אם נתעלם מאפשרות הרישום הפיקטיבי של יבוא זה עד לפרורמה בשער החליפין, באוקטובר 1977, שכן שער החליפין ליצוא היה גבוה מן השער החופשי, והאפשרות למכור דולרים בשער זה נקבעה על פי היקף היבוא.

⁹ מדדי המחירים של יבוא ויצוא היהלומים אמורים לשקף את השינוי בהרכב סוגי היהלומים, ומן הראוי היה לבחון את ההתפתחות הכמותית, המתקבלת מניכוי ערכי היבוא והיצוא במדדים אלה. ברם, מהימנותם הסטטיסטית של מדדי היהלומים לקויה, ולפיכך יש להתייחס בהסתייגות גם לשינויים הכמותיים, הנגזרים בעזרתם.

יבוא עקיף נגזר ויבוא ישיר של מוצרים¹ לפי השימושים הסופיים, 1974 עד 1978

המשקל ביבוא										
1978	1977	1976	1975	1974	1978	1977	1976	1975	1974	
(מיליוני דולרים, במחירי 1974)										
31.5	32.2	32.4	29.1	29.8	1,271	1,188	1,162	1,085	1,139	צריכה פרטית
(9.0)	(9.1)	(9.4)	(7.7)	(9.4)	(363)	(336)	(334)	(288)	(358)	יבוא ישיר
(22.5)	(23.1)	(23.0)	(21.4)	(20.4)	(908)	(852)	(828)	(797)	(781)	יבוא עקיף
השקעה למעט אניות ומטוסים										
20.8	20.3	24.2	26.0	25.4	840	749	870	967	969	
(12.5)	(11.7)	(14.0)	(14.6)	(14.5)	(503)	(430)	(504)	(543)	(554)	יבוא ישיר
(8.3)	(8.6)	(10.2)	(11.4)	(10.9)	(337)	(319)	(366)	(424)	(415)	יבוא עקיף
7.5	8.3	8.9	9.4	9.6	302	307	321	350	368	צריכה ציבורית
סך הכל לייעודים מקומיים										
59.8	60.8	65.5	68.5	64.8	2,413	2,244	2,353	2,402	2,476	
יצוא (למעט יהלומים) כולל שטחים										
32.2	35.2	32.1	26.5	25.4	1,302	1,297	1,155	988	968	
סך כל היבוא למעט יהלומים אניות ומטוסים										
					3,715	3,541	3,508	3,390	3,444	
היבוא בפועל פחות היבוא הנובע של תשומות										
8.0	4.0	2.4	9.0	9.8	325	147	88	337	374	
סך כל היבוא בפועל ²										
100	100	100	100	100	4,040	3,688	3,596	3,727	3,818	

(1) יבוא המוצרים, שעליו נסב הלוח, כולל את היבוא לשימושים השונים ואת היבוא העקיף, הכרושב בעזרת לוחות תשומה-תפוקה. קיים איפוא הפרש בין סך כל היבוא בלוח לבין סך כל היבוא בפועל בגובה ההפרש, שבין יבוא התשומות בפועל (למעט יהלומים) ליבוא התשומות הנובע (למעט יהלומים). ההבדל בהתחלקות היבוא העקיף בין השימושים בשנים 1974-1977 בין לוח זה לבין לוחות שהתפרסמו בדוחות קודמים נובע כמעבר לשימוש במערכת תשומה-תפוקה 1972/73.

(2) סך כל היבוא בפועל התקבל כסכום יבוא המוצרים לפי ייעודים במחירי 1974 וכולל את תשומות מערכת הביטחון הנכללות ביבוא הביטחוני הישיר ואת צריכת הדלק של אניות וטוסים ישראליים הכלולה ביבוא השירותים.

יבוא השירותים¹⁰ הסתכם ב־2,764 מיליון דולר. היקפו של יבוא זה עלה בכ־19 אחוזים¹¹, לאחר שעלה בכ־13 אחוזים ב־1977. מחירי השירותים¹² עלו בשיעור דומה לשיעור עלייתם ב־1977 (כ־9 אחוזים), ולכן גם בגידול הריאלי של יבוא השירותים היתה האצה. יש לציין, שעל רוב הסעיפים ביבוא השירותים חל מלוא הפיחות, שהיה חלק מן הרפורמה במדיניות שער החליפין. אולם רוב סעיפי יבוא השירותים מייצגים עסקות המנוהלות במטבע חוץ, ולפיכך אין הם רגישים לפיחותים. מסיבה זו לא היתה להתייקרות יבוא השירותים בל"י, בסך הכול, השפעה על היקפו. יוצא מכלל זה הוא סעיף "נסיעות חוץ" (הוצאותיהם של ישראלים בחו"ל). שלהתייקרותו בל"י היתה השפעה על ממדיו¹³.

יש לזכור, שבמכלול הצעדים שננקטו באוקטובר 1977, הוסר מס הנסיעות ובוטלה ההקצבה על מטבע חוץ. צעדים אלה, שבאו על רקע העלייה בהכנסה הפרטית הפנויה, עודדו נסיעות של ישראלים לחו"ל. מספר הישראלים שיצאו לחו"ל ב־1978 היה גדול בכ־36 אחוזים ממספר היוצאים ב־1977. זוהי האצה ניכרת לעומת השנים הקודמות: שיעור הגידול השנתי הממוצע במספר היוצאים לחו"ל בין 1973 ל־1977 היה כ־9 אחוזים.

סעיף נוסף שהגידול בהיקפו בולט הוא שירותי ההון. בסעיף זה נרשמה עלייה בסך 213 מיליון דולרים. כלולים כאן בעיקר תשלומי הריבית של המשק — כ־760 מיליון דולר ב־1978 לעומת כ־620 מיליון ב־1977. בהיקפם של תשלומים אלה חלה עלייה ניכרת בשנתיים האחרונות, ויש לראות זאת על רקע הגידול במצבת החובות של המשק (1.4 מיליארד דולרים ב־1977 ו־1.5 מיליארד נוספים ב־1978).

בהוצאות נציגויות ישראל בחו"ל (ממשלה, לנמ"א) היתה עלייה בשיעור כ־32 אחוזים לעומת השנה הקודמת. במוצא, עלו המחירים בחו"ל בכ־8 אחוזים, כך שגם במונחים ריאליים היתה בסעיף זה עלייה ניכרת — כ־22 אחוזים.

יבוא השירותים מהשטחים המוחזקים הסתכם בכ־180 מיליון דולר — אותה רמה כב־1977. רובו של יבוא זה הוא הכנסות העובדים מהשטחים. היקפן של הכנסות אלה התייצב למרות גידול של כ־2 אחוזים במספר העובדים מהשטחים ב־1978.

¹⁰ יבוא השירותים המותאם ליבוא הסחורות סי"ף ולמעט יבוא השירותים של מערכת הביטחון ויבוא השירותים משטחי הממשל.

¹¹ שיעורי השינוי המובאים בדיון על יבוא השירותים מתייחסים לגידול בערך, אלא אם כן צוין אחרת.

¹² מדדי המחירים של סעיפי יבוא השירותים השונים הם אומדנים גולמיים בלבד, ולכן גם מדדי הכמות הנגזרים על־ידם.

¹³ ההוצאות בסעיף זה של מאזן התשלומים (החל ב־1973) נאמדו השנה מחדש בידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. האומדנים החדשים, המבוססים על ממצאי סקר על התפלגות היוצאים לחו"ל לפי ארצות שהותם ועל נתונים על ההוצאה הממוצעת לתייר בארצות אלה, גבוהים מהאומדנים הקודמים שהתבססו על גודל ההקצבה הרשמית של מט"ח לישראלים הנוסעים לחו"ל.

לוח ד' 9

יבוא השירותים, 1974 עד 1978

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת									
1978	1977	1976	1975	1978	1977	1976	1975	1974	
(מיליוני דולרים)					(אחוזים)				
373.0	460.0	555.3	656.7	713.8	23.3	20.7	18.3	8.7	סך כל התחבורה, ס"פ
(31.9)	(30.5)	(51.2)	(56.6)	(47.5)	—4.4	67.9	10.5	—16.1	מזה: הולכת נוסעים
(459.1)	(546.2)	(619.1)	(730.1)	(830.8)	19.0	13.3	17.9	13.8	(+) הובלה אחרת, פו"ב
(118.0)	(116.7)	(115.0)	(130.0)	(164.5)	1.1	—1.5	13.0	26.5	(—) הובלת מטעני יבוא בחברות זרות
151.4	172.8	179.8	239.8	343.0	14.1	4.1	33.4	43.0	נסיעות לחוץ לארץ
260.5	247.6	246.2	278.3	311.9	—5.0	—0.6	13.0	12.1	ביטוח ס"פ
(9.8)	(11.3)	(10.5)	(11.5)	(14.3)	15.3	—7.1	9.5	24.3	מזה: ביטוח מטעני יבוא בחברות זרות (—)
585.4	718.2	742.6	786.5	999.3	22.7	3.4	5.9	27.1	שירותי הון
102	102.0	126.0	114.0	150.0	0.0	23.5	—9.5	31.6	ממשלה לנמ"א
141.7	152.0	216.0	256.3	246.0	7.3	42.1	18.7	—4.0	שירותים שונים
1,614.0	1,852.6	2,065.9	2,331.6	2,764.0	14.8	11.5	12.9	18.5	סך כל יבוא השירותים